

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
در رشته اندیشه سیاسی اسلام

عنوان:
بررسی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله کاشانی

استاد راهنما:
دکتر اکبر اشرفی

استاد مشاور:
دکتر علی اکبر امینی

پژوهشگر:
سید محمود رسولی

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به:

پیشگاه مقدس آنکه روزی با آمدنش، جهانی پژمرده را از انتظاری مرگبار نجات

داده و چشمان منتظر را به نور وجود خویش، روشنی خواهد بخشید .

اللهم عجل لولیک الفرج

سپاس و ستایش خداوندی را که پروردگار عالمیان است، درود بر بهترین مخلوقات حضرت محمدابن عبدالله(ص)، اهل بیت پاک ایشان و امامان معصوم(صلوات الله علیهم اجمعین)

"مال اندوزان در زمان حیاتشان هم مرده اند و دانشوران تا جهان پا برجاست ماندگارند."

از فرمایشات امام علی (ع) به کمیل بن زیاد نخعی

ضمن سپاس فراوان از استادان گرامی، دکتر اکبر اشرفی و دکتر علی اکبر امینی که چراغ های بصیرت و روشنایی را در دل من روشن نمودند.

از خانواده ام که سختی تحصیل مرا به جان خریده و با تمام وجود، نقش حامیانی بی مزد و منت را ایفا کرده بودند، کمال تشکر را دارم.

تعهدنامه اصالت پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سید محمود رسولی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی

۸۷۰۰۰۱۴۷۰۰ در رشته اندیشه سیاسی در اسلام که در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۰ از پایان‌نامه خود تحت عنوان :

بررسی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله‌کاشانی با کسب نمره ۱۷ و درجه خوب دفاع نموده‌ام.

بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱. این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای

علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های

موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲. این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هک سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و

موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و .

.. از این پایان‌نامه رداشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد ریال مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی

مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه

ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

.

تاریخ امضاء:

.

بسمه تعالی

در تاریخ : ۱۳۹۰/۵/۲۰

دانشجوی کارشناسی ارشد سید محمود رسولی از پایان نامه خود دفاع کرده و با نمره ۱۷ به حروف هفده و با درجه خوب مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مندرجات

۱	چکیده
۲	مقدمه
۶	فصل اول: کلیات
۷	۱-۱. طرح مسئله
۹	۲-۱. اهمیت و انگیزه انتخاب موضوع پژوهش
۹	۳-۱. اهداف پژوهش
۱۰	۴-۱. پیشینه پژوهش
۱۳	۵-۱. سوال اصلی
۱۳	۶-۱. سوالات فرعی
۱۳	۷-۱. فرضیه
۱۳	۸-۱. متغیرها
۱۴	۹-۱. قلمرو پژوهش
۱۴	۱۰-۱. روش پژوهش
۱۴	۱۱-۱. تعریف مفاهیم و اصطلاحات پژوهش
۱۴	۱-۱۱-۱. سیاست
۱۶	۲-۱۱-۱. اندیشه سیاسی
۱۷	۳-۱۱-۱. دین
۱۸	۴-۱۱-۱. حاکم جائر
۱۹	۵-۱۱-۱. انقلاب
۲۰	۶-۱۱-۱. قاعده نفی سبیل
۲۱	۷-۱۱-۱. همکاری با حکومت جائر
۲۳	۱۲-۱. سازماندهی پژوهش
۲۶	فصل دوم: مبانی نظری
۲۷	۱-۲. دولت فیلسوف شاه افلاطون
۲۸	۲-۲. دولت لیبرال
۲۸	۱-۲-۲. الگوهای لیبرالیسم
۳۱	۳-۲. دولت اسلامی

۳۳ ۴-۲. دیدگاه شیعه در مورد حکومت اسلامی
۳۶ فصل سوم : اندیشه ی سیاسی امام خمینی (ره).
۳۷ ۱-۳. زندگینامه
۳۸ ۱-۳-۱. زندگینامه سیاسی
۴۰ ۲-۳. ولایت فقیه
۴۱ ۳-۳. حکومت دینی
۴۳ ۴-۳. رابطه دین و سیاست
۴۵ ۵-۳. سیاست الهی و شیطانی
۴۸ ۶-۳. جامعیت دینی
۴۹ ۷-۳. ماهیت سیاسی احکام دین
۵۱ ۸-۳. اهمیت سیاسی مساجد
۵۲ ۹-۳. دخالت در سیاست، وظیفه ای اسلامی
۵۳ ۱۰-۳. اثبات حکومت دینی
۵۳ ۱-۱۰-۳. دلایل تاریخی
۵۷ ۲-۱۰-۳. دلایل عقلی
۵۷ ۱-۲-۱۰-۳. استمرار قوانین
۵۸ ۱۱-۳. نمونه هایی از احکام حکومتی اسلام
۵۸ ۱-۱۱-۳. احکام مالی
۶۰ ۲-۱۱-۳. احکام دفاع ملی
۶۱ ۳-۱۱-۳. احکام حقوقی و جزایی
۶۱ ۴-۱۱-۳. لزوم وجود نهاد اجرایی دینی
۶۳ ۱۲-۳. نتایج تشکیل حکومت
۶۳ ۱-۱۲-۳. ایجاد وحدت دینی
۶۳ ۲-۱۲-۳. رفع ظلم
۶۵ ۱۳-۳. لزوم اطاعت از حکومت دینی
۶۶ ۱-۱۳-۳. حکومت دینی و مشروعیت
۶۶ ۱-۱-۱۳-۳. مشروعیت الهی
۶۹ ۲-۱-۱۳-۳. مشروعیت مردمی
۷۱ ۳-۱-۱۳-۳. مقبولیت مردمی

۷۲ ۲-۱۳-۳. حق تعیین سرنوشت
۷۴ ۳-۱۳-۳. مردم، محور حکومت
۷۴ ۴-۱۳-۳. آزادی انتخاب
۷۵ ۵-۱۳-۳. حق نظارت
۷۶ ۱۴-۳. حکومت دینی و قانون
۷۶ ۱-۱۴-۳. حق وضع قوانین
۷۸ ۲-۱۴-۳. قانون الهی
۸۰ ۳-۱۴-۳. قانون بشری (اساسی)
۸۳ ۴-۱۴-۳. قانون اساسی مطلوب
۸۵ ۵-۱۴-۳. عوامل ثبات قانون
۸۶ ۱۵-۳. فقه
۸۸ ۱۶-۳. حاکمیت قانون دینی
۹۲ ۱۷-۳. حکومت دینی و حاکم جامعه
۹۲ ۱-۱۷-۳. ولایت فقیه
۹۳ ۲-۱۷-۳. قانون
۹۴ ۳-۱۷-۳. عدالت
۹۵ ۴-۱۷-۳. ولایت تکوینی و تشریحی
۹۶ ۱۸-۳. فاضل ترین فرد جامعه
۹۹ فصل چهارم : اندیشه سیاسی آیت اله کاشانی
۱۰۰ ۱-۴. زندگینامه
۱۰۱ ۱-۱-۴. زندگینامه سیاسی
۱۰۱ ۲-۱-۴. ویژگی های اخلاقی
۱۰۱ ۱-۲-۱-۴. شجاعت و صراحت
۱۰۳ ۲-۲-۱-۴. ساده زیستی
۱۰۳ ۳-۲-۱-۴. دوراندیشی
۱۰۴ ۴-۲-۱-۴. زهد و تقوا
۱۰۴ ۵-۲-۱-۴. اخلاص
۱۰۵ ۲-۴. فعالیت های سیاسی آیت الله کاشانی
۱۰۵ ۱-۲-۴. جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ م.) و نقش مبارزاتی در عراق

۱۰۶ ۲-۲-۴. بازگشت آیت الله کاشانی به ایران
۱۰۷ ۳-۲-۴. دفاع از کابینه مستوفی الممالک
۱۰۷ ۴-۲-۴. نمایندگی مجلس موسسان
۱۰۸ ۵-۲-۴. موضع آیت الله کاشانی در برابر کشف حجاب
۱۰۹ ۳-۴. آیت الله کاشانی و استعمار
۱۱۳ ۴-۴. آیت الله کاشانی از دیدگاه یکی از خبرنگاران غربی
۱۱۴ ۵-۴. آیت الله کاشانی و انگلستان
۱۲۰ ۶-۴. وحدت اسلامی " در دیدگاه آیت الله کاشانی
۱۲۳ ۷-۴. فعالیت های آیت الله کاشانی در دوران شهریور ۱۳۲۰
۱۲۴ ۸-۴. انتخابات دوره چهاردهم مجلس و دستگیری آیت الله کاشانی
۱۲۶ ۹-۴. مبارزه با قوام السلطنه
۱۲۷ ۱۰-۴. تبعید به لبنان
۱۳۱ ۱۱-۴. مخالفت با دولت رزم آرا
۱۳۲ ۱۲-۴. آیت الله کاشانی و ریاست مجلس
۱۳۳ ۱۳-۴. آیت الله کاشانی و فدائیان اسلام
۱۳۴ ۱۴-۴. مجلس شانزدهم و اعدام انقلابی هژیر
۱۳۶ فصل پنجم : مقایسه اندیشه های سیاسی امام خمینی(ره) و آیت الله کاشانی
۱۳۷ ۱-۵. مقدمه
۱۳۷ ۲-۵. نوع حکومت در ممالک مسلمانان
۱۳۸ ۱-۲-۵. اندیشه های امام خمینی
۱۴۳ ۲-۲-۵. اندیشه های آیت الله کاشانی
۱۴۸ ۳-۲-۵. تطابق اندیشه ها
۱۴۹ ۳-۵. مسائل امت مسلمان
۱۴۹ ۱-۳-۵. اندیشه های امام خمینی(ره)
۱۵۰ ۲-۳-۵. اندیشه های آیت الله کاشانی
۱۵۲ ۴-۵. تعامل با دولت های استعمارگر و سلطه جو
۱۵۲ ۱-۴-۵. اندیشه های امام خمینی(ره)
۱۵۶ ۲-۴-۵. اندیشه های آیت الله کاشانی
۱۵۸ ۵-۵. وظیفه و جایگاه روحانیت

۱۵۹ ۱-۵-۵. اندیشه های امام خمینی(ره)
۱۶۱ ۲-۵-۵. اندیشه های آیت الله کاشانی
۱۶۳ ۶-۵. نسبت دین و سیاست
۱۶۳ ۱-۶-۵. اندیشه های امام خمینی(ره)
۱۶۳ ۲-۶-۵. اندیشه های آیت الله کاشانی
۱۶۸ نتیجه گیری
۱۷۳ فهرست منابع و ماخذ

چکیده :

اندیشه عبارت است از مرتب ساختن امور معلوم برای کشف مجهول و در معنای خاص، اندیشه دارای ویژگی‌هایی مانند انسجام و حد و حدود منطقی و قابلیت استدلال است. هرگونه تفکر یا تلاش ذهنی را که به لحاظ منطقی منسجم و دارای مبنا و چارچوب بوده و موجه و مهم باشد، اندیشه می‌نامیم.

اندیشه سیاسی که سرآغاز مباحث اصلی این پایان نامه بوده است، مجموعه‌ای از آرا و عقاید را در بر می‌گیرد که به شیوه‌ای عقلانی، منطقی و مستدل درباره چگونگی سازمان دادن به زندگی سیاسی مطرح می‌گردد و می‌تواند توصیفی یا تبیینی باشد. از این سو اندیشمند سیاسی کسی است که بتواند درباره آرا و عقاید خود به گونه‌ای عقلانی و منطقی استدلال کند؛ تا جایی که اندیشه‌های او دیگر آرا و ترجیحات شخصی به شمار نرود.

اندیشه سیاسی اگر براساس مبانی فلسفی مطرح گردد، فلسفه سیاسی خوانده می‌شود و اگر بر پایه مبانی فقهی یا کلامی مطرح شود، «فقه سیاسی» یا «کلام سیاسی» نام می‌گیرد.

امام خمینی (ره) در بخشی از نظرات سیاسی خود چنین عنوان می‌فرماید:

"{حاکمان} شهوت و غضب دارند، شیطنت و خدعه دارند، منافع شخصی خود را

می‌خواهند، منافع دیگران را فدای خود می‌کنند، جمله کلام آن که آنها هم محتاج و گرفتار عوامل بسیار هستند و از چنین بشری کسی توقع ندارد که احکامش به مصالح عامه باشد و خود را بر دیگران ترجیح ندهد و منافع دیگران را پایمال نکند."

نتیجه آنکه امام با دلایل مختلف، لزوم وجود و تلاش برای برپایی حکومت دینی را اثبات می‌کند؛ حکومتی که پیش‌زمینه آن اثبات رابطه دین و سیاست است.

اندیشه‌های امام خمینی (ره) در بعضی محورها با عقاید مرحوم آیت الله کاشانی به عنوان یکی از بزرگترین و تأثیرگذارترین اندیشمندان و مبارزان عرصه سیاست، دارای نقاط اشتراک و البته در مواردی نیز دچار عدم هم‌خوانی بود.

مقدمه

در تاریخ ملت ایران و پس از طلوع اسلام، اغلب حرکت های سیاسی و خیزش های اجتماعی که در قالب جنبش های فراگیر انجام شده اند، با تکیه بر دین و باورهای اسلامی مردم به پیروزی ماندگار دست یافته است.

جنبش ها و حرکت هایی که در رسیدن به اهداف خود پیروز بوده اند، کم و بیش با دین و باورهای دینی مردم ارتباط و پیوستگی داشته اند. از سوی دیگر در بعضی از موارد نیز، اگر این جنبش ها در میانه راه و یا بعد از رسیدن به پیروزی، از اسلام و باورهای دینی مردم فاصله گرفته اند، بی درنگ دچار ناکامی و فروپاشی شده اند.

بارزترین مثال در این ارتباط، جنبش مشروطه است. تاریخ گواهی می دهد که مشروطه و مشروطه خواهان تا زمانی که با دین و باورهای اصیل اسلامی مردم ایران همراه و هماهنگ بودند، سیر پیروزی در راستای نیل به اهداف خود را ادامه داده و از میادین مبارزه با سربلندی خارج شده اند؛ اما زمانی که آیت الله شیخ فضل الله نوری به عنوان نماد جبهه ایگاه دینی این نهضت توسط مشروطه خواهان غرب گرا به شهادت رسید و در نتیجه این جنایت، احساسات عموم مردم جریحه دار و دوری مشروطه خواهان از دین مبین اسلام و باورهای مذهبی محرز گردید. این نهضت به سرعت در سراسری شکست و ناکامی فروغلطید و با شلتب هر چه تمام تر به سوی انحطاط گام برداشت. این جنبش مشروطه از جنبه نظری هم اهمیت فوق العاده ای دارد زیرا در عصر مشروطه، نظریات متعددی پیرامون علوم سیاسی و با اهدافی استعماری به کشور سرازیر می شد. در این شرایط حساس، فقهای شیعه در ایران و نجف، مبانی فقه سیاسی شیعه را بار دیگر به فراخور شرایط جدید کشور، ارائه و بازپیرایی کرده و به نوعی طراحی نظام سیاسی بر اساس ملاک های دینی و مبانی ناظر به مشکلات و معضلات معاصر اقدام کردند.

آیت الله کاشانی در طی گذر از مراحل گوناگون نهضت مشروطه، مشاور شخصیتی بزرگوار هم چون آیت الله آخوند خراسانی (به عنوان یکی از رهبران اصلی این خیزش عظیم اجتماعی) بود.

آنچه از مستندات موجود بر می‌آید آن است که آیت الله کاشانی، را در تصمیم‌گیری‌ها و تنظیم اعلامیه‌ها یاری می‌داده است.

به هنگام شعله ور شدن جنگ جهانی اول که منجر به تجاوز نیروهای انگلیسی به خاک عراق کنونی از جمله شهرهای فاو و بصره و اشغال این بخش از خاک سرزمین مسلمانان شد، آیت‌الله کاشانی به دلیل آنکه در سنین جوانی قرار داشت و دوره اوج شور و حال عمر خویش را سپری می‌کرد، در صف اول نبرد علمای شیعه علیه نیروهای متجاوز انگلیسی قرار گرفت.

در عصر مشروطه و بحبوحه تحولات آن، آیت الله کاشانی و همفکرانش کوشش کردند تا اصول مشروطه را به نوعی با مبانی دینی تأویل و تفسیر نمایند. این عالم بزرگوار از همان سال‌ها در فکر پرورش نیروهای مجرب و مجهز به علوم و فنون جدید بود؛ از این رو در نجف اشرف، با کمک و همراهی جمعی از بزرگان، مدرسه علوی را تأسیس کرد. در این مدرسه علاوه بر علوم و معارف اسلامی، درس‌هایی از قبیل ریاضیات و فنون نظامی نیز به دانش‌آموزان تدریس می‌شد.

از سوی دیگر، تأسیس این مدرسه که با استقبال گسترده گروه‌های مذهبی مواجه شده بود، خشم سنت‌گرایان متعصب مذهبی را برانگیخت و باعث شد تا بر علیه او به اقداماتی دست بزنند؛ اما با حمایت میرزا محمدتقی شیرازی از آیت الله کاشانی، مخالفت‌ها راه به جایی نبرد و مدرسه علوی به کار خود ادامه داد.

از سوی دیگر اندیشه‌های سیاسی امام خمینی (ره) به عنوان معمار و بنیانگذار انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، همواره به مثابه یکی از مهمترین منابع شن‌اخت تفکر و اساس ایدئولوژی انقلاب اسلامی، مورد توجه محققان داخلی و خارجی بوده است. این‌گونه رویکرد به اندیشه‌های امام خمینی (ره) به حدی است که از نظریات ایشان (جدای از نقش محوری در روند وقوع انقلاب اسلامی در مقام رهبر) به عنوان شاخصی در جهت شناخت و تشخیص میزبان گرایش و یا وجود زاویه در افکار، اندیشه‌ها و خط‌مشی‌های افراد و جریان‌های گوناگون با اصول فکری و اصل انقلاب اسلامی ایران، استفاده می‌شود.

به همین دلیل، بررسی و تحلیل اندیشه سیاسی ایشان به عنوان نخستین ولی فقیه و رهبر سیاسی دارای نفوذ میان مسلمانان جهان در عصر غیبت، حائز اهمیت فوق العاده و اولویت در جایگاه است.

بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، قیام و نهضت اسلامی خویش را از نظر فکری، با احیای اندیشه سیاسی در اسلام، به ویژه احیای تئوری های حکومتی اسلام آغاز کرد که به عقیده فعالان عرصه دین و سیاست، این احیاءگری و بازشناسی در مبانی خیزش های اسلامی، در حقیقت یکی از تفاوت های اساسی نهضت بیدارگرانه و حیات بخش امام راحل (ره) با دیگر نهضت های اسلامی سده های اخیر بوده است.

همین تفاوت اساسی از نظر متخصصان امر به عنوان یکی از عوامل مهم نیل به موفقیت های بی مانند و پیروزی های عظیم انقلاب اسلامی، خصوصاً در عرصه اندیشه قلمداد شده است. از نظر رفتار سیاسی، امام خمینی (ره) در آغاز مبارزات مداوم خویش، بر اساس روش "عمل به قدر مقدور" و با مد نظر قرار دادن واقعیت ها، در قالب و چارچوب تلاش برای اصلاح رژیم عمل می کرد.

در اواخر دهه چهل شمسی بود که حضرت امام خمینی (ره) وارد گفتمان انقلابی شدند و به این نتیجه دست یافتند که لازم است تا در جهت نفی صریح رژیم سلطنتی و استقرار یک نظام اسلامی عمل کند. در این مرحله، امام خمینی (ره)، علاوه بر مبارزه به منظور نفی استعمار و استبداد، به ارائه نظام مند فلسفه سیاسی اسلام پرداخت و به این دو پرسش اساسی و مهم فلسفه سیاسی پاسخی صریح و روشن داد که:

- چه کسی باید بر جوامع بشری حکومت کند؟
- حاکم جامعه چگونه باید حکومت کند؟

آنچه مسلم است ایشان در مقام عمل نیز، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، برای جاری کردن این اندیشه بلند، به طور جدی اهتمام ورزیده و وارد عمل شده است.

این پایان نامه به دنبال مطالعه مقایسه ای اندیشه سیاسی این دو فقیه مبارز شیعه ایرانی

است.

فصل اول

کلیات

۱-۱) طرح مسئله

بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره)، قیام و نهضت اسلامی خویش را از نظر فکری، با احیای اندیشه سیاسی اسلام، به ویژه احیای تئوری حکومتی اسلام آغاز کرد که با قاطعیت می توان این حقیقت را یکی از تفاوت های اساسی نهضت بیدارگرانه و حیات بخش امام راحل (ره) با دیگر نهضت های اسلامی سده های اخیر دانست.

همین تفاوت اساسی، یکی از عوامل مهم دستیابی به موفقیت و پیروزی انقلاب اسلامی ایران بوده است. در این راستا از نظر رفتار سیاسی، ایشان در آغاز روند مبارزات خویش، براساس عمل به قدر مقدور، در قالب و چارچوب اصلاح رژیم عمل می کرد و از اواخر دهه چهل شمسی وارد گفتمان انقلابی شد و نهایتاً به صراحت ابراز کرد که لازم است در جهت نفی رژیم سلطنتی و استقرار نظام اسلامی عمل شود.

در این مرحله، امام خمینی (ره) علاوه بر مبارزه برای از میان برداشتن استعمار، استبداد و خودکامگی رژیم پهلوی به ارائه فلسفه سیاسی اسلام به شکل نظام مند پرداخت.

نهضت ملی شدن صنعت نفت نیز همچون نهضت مشروطه دو جناح عمده داشت. یکی از این دو جناح فعال در عرصه مبارزه، نیروهای مردمی و مذهبی نهضت بودند که آیت الله کاشانی در جایگاه رهبری آن قرار داشت.

سرهوی در تفکرات بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران نشان می دهد که انتقاد امام خمینی (ره) نسبت به نهضت ملی شدن صنعت نفت، تنها مربوط به این نیست که جناح غیرمذهبی فعال در نهضت، علیه جناح مذهبی کودتا کرد، بلکه انتقاد اساسی تر ایشان به پررنگ بودن بعد سیاسی آن و کم رنگی بعد دینی قیام در نزد جناح مذهبی است.

با بررسی آرای بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران می توان دریافت که امام خمینی (ره) معتقد بودند همین موضوع در کوران مبارزات ملی شدن صنعت نفت ایران باعث شده بود تا ملی گرایان و سیاست بازان بتوانند امور مهم و اثرگذار نهضت را در دست گرفته و آن را مطابق

خواسته‌های خویش، کنترل کنند. شواهد تاریخی و بررسی روند این جنبش نشان داد که این‌گونه اشخاص سرانجام نهضت را در نیمه راه رها کرده و تلاش برای دستیابی به اهداف نهایی آن را به دست فراموشی سپردند.

امام خمینی(ره)، نخستین فقیه شیعی است که علی‌رغم مخالفت ابرقدرتهای شرق و غرب، توفیق تشکیل نظام سیاسی اجتماعی جدیدی مبتنی بر اصول دین اسلام و با زعامت ولایت فقیه تشکیل داد و طی آن عملاً کارآیی و صلاحیت دین در اداره امور اجتماعی و سیاسی جوامع بشری را بر همگان روشن و آشکار ساخت.

در نظریه سیاسی امام خمینی(ره)، سرپرستی، ولایت و تدبیر جامعه اسلامی و امور مربوط به مسلمانان جهان در عصر غیبت برعهده فقهای جامع‌الشرایطی است که به عنوان نواب حضرت امام زمان(عج) ... (تعلی فرجه الشریف) محسوب می‌شوند. این تفکر بدان معناست که از دیدگاه امام خمینی(ره)، مبنای مشروعیت ولایت فقیه مبتنی بر نظریه بلاواسطه الهی است و فقها از جانب معصومین علیهم السلام به ولایت جامعه اسلامی منصوب می‌شوند.

بر این اساس، نقش و جایگاه مردم در تحقق ولایت فقیه نقشی تثبیتی در راستای به فعلیت و عینیت در آوردن ولی فقیه می‌باشد. بر مبنای این نظریه از امام خمینی(ره)، حدود و اختیارات ولی فقیه همان اختیاراتی است که پیامبر (ص) و امامان معصوم(ع) در امور حکومتی دارند. فقها نیز همان اختیارات را در امور حکومتی دارا می‌باشند و حکومت، شعبه‌ای از حکومت رسول الله (ص) است. در چنین شرایطی احکام حکومتی فراتر از احکام فرعیه الهی است.

در حالی که آیت الله کاشانی در چارچوب نظام سیاسی مشروطه به دنبال مبارزه با سلطه بیگانگان و ملی کردن صنعت نفت بود. بنابراین می‌توان گفت که این دو فقیه شیعه در قالب دو نوع اندیشه سیاسی متفاوت به عمل سیاسی دست زده اند.

در مقام مقایسه زمان قیام آیت الله کاشانی با دوره آغاز نهضت امام خمینی (ره) می‌توان نتیجه گرفت که نظام پهلوی مانع اصلی در راه پیروزی نهضت امام خمینی (ره) بود اما آیت الله کاشانی ناگزیر از مقابله با مشکلی دیگر، یعنی سلطه انگلیس بر کشورمان مواجه بود. پژوهش حاضر، تلاشی است در جهت بررسی، تجزیه و تحلیل دیدگاه‌ها و اندیشه‌های سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله کاشانی تا نقاط اشتراک و تفاوت‌های موجود میان دیدگاه‌های این دو فقیه شیعه را تبیین کند.

۲-۱) اهمیت و انگیزه انتخاب موضوع پژوهش

بررسی تفکر این دو عالم شیعه از آنجا اهمیت می‌یابد که تفاوت‌های عملکردی و دیدگاه‌های متفاوت آنان دو الگوی مختلف در فقه سیاسی شیعه را در برخورد با حکام جور ارائه می‌دهد.

گرچه اشتراک‌های موجود میان نظرات و عملکرد سیاسی این دو بزرگوار اندک نبوده است، اما تفاوت میان آنها نیز گستره‌ای خالی از اهمیت را شامل نمی‌شود.

دلیل این اهمیت آن است که آیت الله کاشانی مبارزه با ظلم و جور را همراه با قبول چارچوب حکومت سلطنتی (ولو سلطنت مشروطه) مورد پذیرش قرار می‌دهد؛ در حالی که امام خمینی (ره) اساس مبارزه خود را بر نفی سلطنت بنا نهاده و حکومت جور را از پایه مورد حمله قرار می‌دهد.

۳-۱) اهداف پژوهش

از آنجا که اختلاف میان بخشی از تفکرات این دو عالم می‌تواند به نوعی با مباحث جاری روز در راستای اهمیت وجود ولایت فقیه در جامعه اسلامی مرتبط باشد، ضمن بررسی این شرایط و ضمن رصد نقصان‌های موجود در ارائه و آفرینش آثار مرتبط با چنین مباحثی، بویژه در حوزه رساله‌های دانشگاهی و با توجه به اینکه در حال حاضر مباحث مربوط به حوزه ولایت فقیه و نقش

ولایت در دانشگاهها و مراکز علمی به یکی از موضوعات اصلی و با اهمیت در مباحث علمی و کرسی های آزاداندیشی تبدیل شده است، چنین موضوعی جهت پژوهش انتخاب گردیده است.

به این سبب که

۴-۱) پیشینه پژوهش

محققان و پژوهشگرانی که به منظور یافتن پاسخ سوالات موجود در مورد وقایع تاریخی همزمان با ملی شدن صنعت نفت اقدام به فعالیت کرده‌اند، ناگزیر از بررسی ابعاد شخصیتی آیت الله کاشانی به عنوان یک روحانی مبارز شیعه و فعال صحنه سیاست داخلی کشور بوده اند . از این رو بررسی های مختلفی بر ابعاد شخصیتی، سوابق مبارزاتی، افکار و عقاید او انجام گردیده و که کتاب ها و مقالات متعدد موجود در این زمینه، نتیجه تحقیقات مورد اشاره است.

۱) از جمله این منابع می توان به کتاب «سیاست، دیانت و آیت الله کاشانی» نوشته غضنفر رکن آبادی اشاره کرد که به نقش آیت الله در دوران حیات خویش نسبت به وقایع جامعه پرداخته و موضع گیری های سیاسی ایشان را که در مناسبت های مختلف اعلام شده است، مورد نقد و بررسی قرار داده است.

۲) «روحانیت و اسرار فاش نشده نهضت ملی» یکی از منابع معتبر جهت بررسی نظرات و عقاید آیت الله کاشانی در ارتباط با موضوع مبارزه است.

۳) «زندگینامه آیت الله کاشانی» به قلم سید محمد موسوی نیز از منابعی است که با محوریت اتفاقات و حوادث زندگی آیت الله کاشانی، به بررسی وقایع تاریخی معاصر این اندیشمند مبارز پرداخته است.

۴) «مجموعه ای از مکتوبات، سخنرانی ها و پیام های آیت الله کاشانی» به قلم محمد دهنوی نیز یکی از منابع موجود جهت بررسی حوادث زندگی این شخصیت بزرگوار است.

۵) مجموعه دوجلدی «روحانی مبارز، آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی» به روایت اسناد از انتشارات مرکز بررسی اسناد تاریخی منبع معتبر دیگری است که برای بررسی حوادث زندگی این